

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

INSTRUMENTS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

У статті аналізується інструментарій державно-приватного партнерства (ДПП) із позиції його використання в освітній галузі. Визначено ключові характеристики та особливості практичного застосування механізму ДПП в освіті. Охарактеризовано ключові чинники та форми взаємодії держави з приватним бізнесом на рівні освітньої галузі. Розкрито сукупність конкретних методів взаємозв'язку вищої освіти і бізнес-середовища, які використовуються в зарубіжних країнах. Ідентифіковано ключові проблеми, що виникають у процесі використання державно-приватного партнерства в освіті. Обґрунтовано, що в Україні використання та подальший розвиток механізму державно-приватного партнерства сприятимуть прискоренню реформування освітньої сфери та підвищенню науково-технічного потенціалу. Встановлено, що для розвитку оптимальних форм партнерства потрібно поживати процес комунікації, створивши різноманітні платформи, та поширити найкращі приклади взаємодії бізнесу.

Ключові слова: функції держави, освіта, державна стратегія розвитку освіти, державне фінансування освіти, приватний капітал в освіті, державно-приватне партнерство, форми взаємодії держави та приватного сектору в освіті.

В статье анализируется инструментарий государственно-частного партнерства

(ГЧП) с позиции его использования в образовательной сфере. Определены ключевые характеристики и особенности практического применения механизма ГЧП в образовании. Охарактеризованы ключевые факторы и формы взаимодействия государства с частным бизнесом на уровне образования. Раскрыта совокупность конкретных методов взаимосвязи высшего образования и бизнес-среды, которые используются в зарубежных странах. Идентифицированы ключевые проблемы, возникающие в процессе использования государственно-частного партнерства в образовании. Обосновано, что в Украине использование и дальнейшее развитие механизма государственно-частного партнерства будут способствовать ускорению реформирования образовательной сферы и повышению научно-технического потенциала. Установлено, что для развития оптимальных форм партнерства нужно ускорить процесс коммуникации, создав различные платформы, и распространить лучшие примеры взаимодействия бизнеса.

Ключевые слова: функции государства, образование, государственная стратегия развития образования, государственное финансирование образования, частный капитал в образовании, государственно-частное партнерство, формы взаимодействия государства и частного сектора в образовании.

УДК 338.58:65.014

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-36>

Давидов І.

аспірант кафедри фінансів
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Davydov Ivan

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

The article analyses the tools of public-private partnership (PPP) from the standpoint of its use in education. The key characteristics and features of the practical application of the PPP mechanism in education are determined. The key factors and forms of interaction of the state with private businesses at the level of the educational branch are characterized. It is argued that PPP in the field of cooperation between higher education institutions and business structures performs the following functions: meets the needs of the public sector, using or borrowing financial and other resources of the private sector; supports state powers and functions, while providing services in conjunction with higher education institutions; consists of two or more parties working to achieve common goals. A set of specific methods of the interconnection of higher education and the business environment used in foreign countries is revealed. The key problems that arise in the process of using public-private partnerships in education have been identified. It is substantiated that in Ukraine the use and further development of the mechanism of public-private partnership will accelerate the reform of the educational sphere and increase the scientific and technical potential. It is proved that the implementation of PPP projects in the higher education system provides each of the participants of such interaction with its own benefit. The main effect of PPP implementation in the field of higher education is: increasing the quality of educational services; increasing the efficiency of the process of approbation of professional competencies of students during educational, industrial, and undergraduate internships; increasing the level of demand for graduates of higher education institutions by business structures; development of the innovative activity of higher education institutions. For private business – improving the quality of labor resources; growth of innovative activity of business based on formation and development of stable long-term connections with educational institutions in the system “science-production”; ensuring business access to the results of research and development carried out in the public sector of higher education; use of the infrastructure of innovation activity, which is available in the institutions of higher education to implement the tasks of innovative business renewal.

Key words: functions of the state, education, state strategy of education development, state financing of education, private capital in education, public-private partnership, forms of interaction between the state and the private sector in education.

Постановка проблеми. Постійно зростаючі вимоги щодо якості освітніх послуг в Україні, їх відповідності світовим стандартам зумовлюють об'єктивну необхідність зростання витрат та інвестицій у сферу вищої освіти, а також упровадження новітніх технологій навчання із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних інструментів. Визнаючу у світі альтернативою державного фінансування вищої освіти є державно-приватне партнерство (ДПП) у сфері фінансування ВНЗ. В Україні зазначений механізм у виправленні

дисбалансів, що притаманні освітній галузі, фактично не використовується, хоча існують суттєві передумови для його застосування. Усе зазначене визначає практичну значимість досліджень, спрямованих на пошук дієвих форм використання інструментарію державно-приватного партнерства в системі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика взаємодії держави та приватного бізнесу в освітній галузі розглядалася в роботах Ю. Баглюк, С. Байрамова, О. Віннікова, О. Гудзь, А. Зінченко,

О. Кондрашової, Л. Лебедевої, А. Митрофанової, М. Саприкіної, О. Янковської та ін. Разом із тим сьогодні очевидно бракує досліджень, які б доповнили існуючі теоретичні та прагматичні положення використання ДПП в освітній галузі.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати зарубіжний досвід використання ДПП у системі вищої освіти; виявити та проаналізувати основні проблеми, що виникають під час реалізації ДПП у системі вищої освіти України; обґрунтувати потенційні передумови та напрями використання механізму ДПП у системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно існує два основних джерела поповнення дохідної частини бюджету того чи іншого вищого навчального закладу (ВНЗ): державне та недержавне фінансування [1]. При цьому кошти, що виділяє держава, переважно йдуть на підтримку в належному стані матеріально-технічної бази вищого навчального закладу освіти. Державних коштів недостатньо, тому пошук додаткових позабюджетних джерел фінансування стає стратегічним завданням будь-якого ВНЗ, який прагне розвитку і збереження конкурентоздатних позицій на ринку освітніх послуг.

Термін «державно-приватне партнерство» з'явився у США у зв'язку з упровадженням спільного фінансування освітніх програм як за рахунок державних, так і за рахунок приватних коштів. Згодом термін почав використовуватися для визначення співробітництва між державним і приватним секторами у соціальній сфері [4].

ДПП у сфері професійно-технічної та вищої освіти – це система взаємовигідних довгострокових відносин між державою і бізнесом із метою ефективного розподілу ролей між партнерами у сфері професійно-технічної та вищої освіти для прискорення реформування та підвищення конкурентоспроможності вищої школи [4]. Таким чином, запровадження ДПП у сфері освіти передбачає, що приватний сектор чітко контролюватиме цільове й ефективне використання інвестованих ресурсів, а держава, своєю чергою, не дозволить бізнесу занадто комерціалізувати освіту та науку, що в сукупності, врешті-решт, має призвести до максимально можливого соціально-економічного ефекту.

Як зазначає О.В. Кондрашева, взаємодія ЗВО із підприємствами дає змогу вирішити три проблеми, які існують у системі вищої освіти: 1) дисбаланс між професійною підготовкою та працевлаштуванням випускників ЗВО; 2) недостатність фінансування сфери вищої освіти; 3) зниження наукової активності таких закладів [7].

Під час визначення ролі ДПП у розвитку системи вищої освіти є визначення стратегічних цілей, досягнення яких пов'язане з реалізацією проєктів ДПП. На думку О.Є. Балюк, проєкти державно-при-

ватного партнерства потребують суттєвих зусиль для їх упровадження, тісної співпраці приватного та державного секторів, якісного законодавчого підґрунтя, стабільної економічної ситуації, високої кваліфікації публічної влади та повного розуміння процедури реалізації таких проєктів усіма учасниками цього процесу [2]. Отже, основною стратегічною метою державно-приватного партнерства є забезпечення модернізації, що орієнтована на інноваційне оновлення реального сектору та соціальної сфери держави та її регіонів.

Як зазначає у своїй статті А. Зінченко, державно-приватне партнерство у сфері співпраці ЗВО та бізнес-структур виконує такі функції: 1) задовольняє потреби суспільного сектору, використовуючи або запозичуючи ресурси приватного сектору; 2) підтримує державні повноваження і функції, при цьому надаючи послуги спільно із ЗВО; 3) складається з двох або більше сторін, які працюють заради досягнення спільних цілей [6].

О.Є. Гудзь стверджує, що основними інструментами (напрямами, методами впровадження) ДПП у сфері освіти й науки є: спільне фінансування закладів освіти, а також юридичних і фізичних осіб, які провадять освітню діяльність; утворення та/або спільне фінансування і розвиток баз практичної підготовки; утворення та спільне фінансування й експлуатація інноваційних підприємств (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) на базі наявних закладів освіти; розроблення і розвиток сучасних технологій освіти, навчання; професійно-практична підготовка; запровадження спільних програм фінансування підготовки фахівців тощо; здійснення заходів щодо соціального захисту та поліпшення житлових умов працівників системи освіти та здобувачів освіти [3].

Л.І. Єфімова наголошує, що у світовій практиці склалося також безліч різноманітних моделей, форм, типів і конкретних варіантів реалізації партнерських відносин між державою і бізнесом. Виділяють такі основні форми інтеграції вищої освіти та бізнес-середовища (табл. 1) [5].

У статті «Деякі моделі державно-приватного партнерства: тенденції та зарубіжний досвід» Л.І. Єфімова більш детально розглянула сукупність конкретних методів взаємозв'язку вищої освіти і бізнес-середовища, які використовуються в зарубіжних країнах, як у межах приватних, та і в межах державних ініціатив [5]:

1) США:

– постійний контакт університету з ринком праці з метою відстеження його вимог і змін, що відбуваються в економіці;

– урахування вимог промисловості під час розроблення навчальних планів. Постійне оновлення знань і навичок фахівців унаслідок їх старіння;

**Основні форми взаємодії державного (ЗВО)
та приватного (бізнес-структури) секторів у світовій практиці**

Форма (інструмент)	Характеристика
Контракт	Виступає як адміністративний договір, що укладається між ЗВО та приватною фірмою на здійснення певних корисних видів діяльності. Найбільш поширеними в практиці ДПП вважаються контракти на надання освітніх послуг, на поставку продукції для потреб ЗВО, на надання технічної допомоги. В адміністративних контрактних відносинах права власності не передаються приватному партнеру, витрати і ризики повністю несе ЗВО. Інтерес приватного партнера полягає у тому, що за договором він отримує право на внесення коректив у підготовку необхідних йому фахівців
Оренда	Особливість орендних відносин між державними структурами (ЗВО) та приватним бізнесом полягає у тому, що відбувається, на визначених договором умовах, передача приватному партнеру державного майна у тимчасове користування і за певну плату. У разі договору лізингу лізингоодержувач завжди має право викупу державного майна
Концесія (концесійна угода)	Держава (ЗВО) в рамках партнерських відносин, залишаючись повноправним власником майна, уповноважує приватного партнера виконувати протягом певного терміну функції, що обумовлюються в угоді, і наділяє його із цією метою відповідними правами, необхідними для забезпечення нормального функціонування об'єкта концесії
Спільні підприємства	Є поширеною формою партнерства держави і приватного бізнесу. Залежно від структури і характеру спільного капіталу різними видами цієї форми можуть бути або акціонерні товариства, або спільні підприємства на пайову участь сторін. Суттєвою особливістю спільних підприємств будь-якого типу є те, що держава постійно бере участь у поточній виробничій, адміністративно-господарській та інвестиційній діяльності. Самостійність і свобода в прийнятті рішень приватним партнером тут набагато вужче, ніж, наприклад, у концесії

Джерело: сформовано автором на основі [5]

– оцінка успішності навчальних програм у підготовці випускників до подальшого життя. Періодичні дослідження професійної кар'єри випускників. Використання результатів для оцінки та коригування програм;

– програми спільної підготовки фахівців вищими навчальними закладами та компаніями (взаємодія на етапі організації навчального процесу).

2) Франція:

– професіоналізація освіти; скорочення спеціальностей у рамках багатoproфільного навчання;
– розвиток партнерських зв'язків «лицей – коледж – підприємство», що включають: організацію стажувань на підприємстві; внесок підприємств у модернізацію навчального обладнання; участь професіоналів у процесі навчання;

– навчання на підприємстві як ключовий елемент професійної освіти (стажування);

– наявність різних форм сприяння працевлаштуванню (пошук стажування ЗВО; розподіл; допомога служб працевлаштування університетів);

– створення професійних консультативних комісій, що розробляють зміст навчальних програм із різних спеціальностей.

3) Німеччина:

– професіоналізація освіти; скорочення спеціальностей у рамках багатoproфільного навчання;

– програми спільної підготовки фахівців вищими навчальними закладами та компаніями (взаємодія на етапі організації навчального процесу).

4) Китай:

– професіоналізація освіти; скорочення спеціальностей у рамках багатoproфільного навчання;
– різні форми сприяння працевлаштуванню: бази даних, що містять інформацію, яку роботу бажають отримати студенти і аспіранти, що надалі передається зацікавленим організаціям.

5) Японія:

– різні форми сприяння працевлаштуванню;
– надання «найтея» – неформальної гарантії працевлаштування з боку фірми;

– використання «бюлетенів працевлаштування компаній», які розсилають фірми, що займаються працевлаштуванням («вільне клопотання»);

– допомога випускників попередніх років, професорів;

– угода між ЗВО і приватними компаніями про терміни підписання формального акта про працевлаштування (будь-яка діяльність, пов'язана з пошуком роботи до цього часу, вважається неформальною);

– допомога служб працевлаштування університетів.

Що стосується України, то, як показують дослідження провідних спеціалістів (Г.Ф. Ткач, О.Є. Гудзо), найбільш ефективними моделями партнерства підприємницьких структур та університетів є такі [3; 9]:

– *програми стажування* – підприємства беруть на стажування студентів старших курсів

ЗВО і готують для себе (під свої вимоги) спеціалістів. Це вигідно підприємствам, оскільки перенавчання одного співробітника обходиться для них у розмірі до \$5 тис, а за час стажування студенти набувають практичних навичок, проходять процес адаптації, знайомляться з корпоративною культурою тощо. Цей вид партнерства більше задовольняє потреби підприємств у висококваліфікованій робочій силі, ніж впливає на підвищення рівня практичної підготовки студентів ЗВО у цілому;

– *навчальні курси та лабораторії від підприємства* – проблему низької якості підготовки фахівців можна частково вирішити за допомогою надання ЗВО новітнього устаткування і технологій у форматі навчальних центрів, лабораторій тощо, що розширює коло студентів, які зможуть набути знань і практичних навичок за допомогою сучасного обладнання. Цей вид партнерства ЗВО і підприємств має достатньо високий позитивний вплив на національну систему освіти. Підприємства, які впроваджують такий вид партнерства, беруть також активну участь у навчальній діяльності: розробленні навчальних програм, підготовці навчально-методичних посібників, створенні системи підвищення кваліфікації викладачів тощо;

– *програми студентських конкурсів від підприємства* – проведення студентських конкурсів дає можливість виявити та підтримати найобдарованіших студентів, стимулювати їх зацікавленість науково-дослідною роботою у сфері вибраної спеціальності або креативність і самостійність у вирішенні конкретних практичних ситуацій, з якими досить часто стикатимуться фахівці в майбутньому. Студентські конкурси мають більш опосередкований вплив на якість підготовки фахівців у цілому, але вони все ж таки є невід'ємним і необхідним процесом освіти;

– *підвищення кваліфікації співробітників підприємства і викладачів* – ураховуючи загальносвітову тенденцію «освіта впродовж усього життя» внаслідок швидкого знецінення фахових навичок, підприємствам і ЗВО доцільно співпрацювати за цією моделлю для усунення наявного нині дисбалансу на ринку праці між попитом і пропозицією фахівців, коли знання та навички випускників не відповідають вимогам роботодавців;

– *створення наукових парків, технопарків та інноваційних центрів* – розвиток наукових парків сприяє будівництву так званих «інкубаторів технологічного бізнесу» – будівель для розміщення малих інноваційних фірм. Інкубатори надають перспективним підприємствам виробничі приміщення, забезпечують набором послуг, зв'язком із місцевим університетом або науковим центром, а також із фінансовими колами. Створення технопарків є ефективним механізмом відродження і виходу з кризових ситуацій, результатом їхньої діяльності є економічно благополучні регіони, нові робочі

місця. Функції інноваційних центрів охоплюють різні стадії інноваційного процесу, особливо стимулювання переходу від експериментального виробництва до комерційного освоєння нової продукції. Для цього не завжди потрібне створення нових підприємств. Часто інноваційні центри надають дослідникам-підприємцям допомогу в продажу ліцензії на новий продукт уже чинним виробникам;

– *інші моделі взаємодії* – екскурсії на підприємство, цільові внески на розвиток ЗВО, видання підручників та іншої навчальної літератури, підтримка досліджень, підготовка дипломних робіт тощо.

Як стверджує Л.В. Лебедева, сьогодні державно-приватне партнерство в Україні у сфері освіти має низку проблем, які продовжують обмежувати можливості для проектування договорів партнерства, а також виступають як стримуючий чинник для включення більшої кількості стимулів для інвестування приватного сектору в освіту [8] (табл. 2).

Указані проблеми не можуть бути вирішені тільки зусиллями ЗВО. Отже, державі, бізнесу і співтовариству ЗВО необхідно чітко визначити, хто є тим суб'єктом, який реально зацікавлений у підготовці висококваліфікованих фахівців, готових активно включитися в постійну модернізацію виробництва. Оскільки держава заявляє про те, що намагається здійснити найближчими роками кардинальну модернізацію вітчизняного виробництва, то важливим завданням стає створення таких стимулів для вітчизняного бізнесу, які стануть спонукати його в обов'язковому порядку брати участь у розробленні й упровадженні інновацій в технології і технічні системи.

У цьому разі бізнес стає зацікавленим у залученні науковців ЗВО до створення новітніх технологій і технічних пристроїв. Викладачі, займаючись дослідницькою, конструкторською діяльністю, стануть включати студентів у виробництво інноваційного продукту. У результаті в процесі навчання у ЗВО майбутній фахівець отримає не лише знання про те, що застосовується на підприємствах регіону, країни, світу, а й навички раціоналізаторської, винахідницької роботи. Отже, випускники ЗВО стають тим соціальним капіталом, який робить їх затребуваними на сучасному ринку праці. Реалізація вказаних пропозицій щодо підвищення ефективності співпраці ЗВО та ринку праці сприятиме підвищенню ефективності партнерських відносин між системою вищої освіти і бізнес-структурами.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, як свідчить досвід іноземних країн із розвиненою економікою, впровадження ДПП у сфері вищої освіти є ефективним механізмом для розвитку. В Україні використання та подальший розвиток цього механізму сприятимуть прискоренню реформування освітньої сфери та підви-

Таблиця 2

Основні проблеми, що виникають під час реалізації ДПП у сфері вищої освіти

Сфера ДПП	Проблеми
Фінансово-економічна	Відсутність мотивації до участі в партнерстві для представників приватного бізнесу (особливо в частині оподаткування); високий ступінь ризику для держави під час реалізації ДПП-проектів у сфері вищої професійної освіти; орієнтація на витрати під час прийняття рішень, а не на економічну ефективність; дефіцит державного фінансування, а також ресурсів приватного сектору, у тому числі дефіцит інвестиційних ресурсів для модернізації інфраструктури ЗВО й усього освітнього процесу; перевага «коротких» інвестицій, низька інвестиційна привабливість проєктів; невідповідність результатів, отриманих у рамках сфери вищої професійної освіти, потребам ринку праці та економіки у цілому
Адміністративно-організаційна	Недостатній розвиток системи управління ризиками в галузі ДПП; вплив корупції на прийняття рішень; недостатній розвиток системи врегулювання конфліктів; відсутність єдиної системи управління науково-інноваційною діяльністю (незважаючи на активну участь ЗВО у науково-дослідній діяльності, лише невеликий обсяг досліджень комерціалізується у подальшому)
Нормативно-правова	Недостатнє законодавче регулювання застосування ДПП, у тому числі недосконалість інструментів управління інвестиціями і наявність законодавчих протиріч під час реалізації механізмів державно-приватного партнерства

Джерело: сформовано автором на основі [8]

щенню науково-технічного потенціалу. При цьому реалізація проєктів ДПП у системі вищої освіти забезпечує кожному з учасників такої взаємодії отримання власної вигоди. Головним ефектом від реалізації ДПП у сфері вищої освіти є: зростання якості освітніх послуг; підвищення ефективності процесу апробації професійних компетенцій студентів під час учбової, виробничої та переддипломної практик; підвищення рівня затребуваності випускників ЗВО бізнес-структурами; розвиток інноваційної діяльності ЗВО. Для приватного бізнесу – підвищення якості трудових ресурсів; зростання інноваційної активності бізнесу на основі формування та розвитку стійких довготривалих зв'язків із ЗВО у системі «наука – виробництво»; забезпечення доступу бізнесу до результатів наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, які виконуються у державному секторі вищої освіти; використання інфраструктури інноваційної діяльності, яка є у наявності ЗВО, із метою реалізації завдань інноваційного оновлення бізнесу. Розвиток ДПП в освітній сфері має стати основним стратегічним напрямом розвитку вищої освіти в Україні.

Проведений аналіз показав, що для розвитку оптимальних форм партнерства між ЗВО та бізнес-середовищем потрібно поживити процес комунікації бізнес-структур і ЗВО, створивши різноманітні платформи (форуми, зустрічі тощо), та поширити найкращі приклади взаємодії бізнесу і ЗВО, зокрема й закордонного.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17 (дата звернення: 01.11.2020).

2. Баглюк Ю., Якушев О. Взаємодія суспільства, освіти та бізнесу. URL : www.slideshare.net/alegre380/ss-27877469 (дата звернення: 01.11.2020).

3. Гудзь О.Є., Байрамов С. Інструменти державно-приватного партнерства щодо активізації інноваційного розвитку телекомунікаційних підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4. С. 5–11.

4. Державно-приватне партнерство. *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL : mon.gov.ua/ua/osvita/profesijnotehnichna-osvita/derzhavno-privatne-partnerstvo (дата звернення: 01.11.2020).

5. Ефимова Л.И. Некоторые модели государственно-частных партнерств: тенденции и зарубежный опыт. URL : www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php (дата звернення: 01.11.2020).

6. Якісна вища освіта: роль партнерств : щорічна доповідь 2013 / А. Зінченко та ін. ; Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». Київ: б. в., 2013. 19 с.

7. Кондрашова О. Формування моделі взаємодії освіти, держави та бізнесу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 15. С. 5–13.

8. Лебедева Л.В., Митрофанова А.С. Проблеми комерціалізації системи вищої освіти в Україні за умов формування постіндустріального ладу. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2. С. 65–71.

9. Ткач Г., Филиппов В., Чистохвалов В. Тенденции развития и реформы образования в мире : учебное пособие. Москва : РУДН, 2008. 303 с.

REFRENECES:

1. Pro derzhavno-privatne partnerstvo : Zakon Ukrainy [Public-private partnership: Law of Ukraine] 01.07.2010 № 2404-VI. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17 (accessed 1 November 2020).

2. Baglyuk Y., Yakushev O. Vzayemodia suspilstva, osvity ta biznesu [Interaction of society, education and

business] www.slideshare.net/alegre380/ss-27877469. (accessed 1 November 2020).

3. Gudz O., Bayramov S. (2016) Instrumenty derzhavnopryvatnoho partnerstva shchodo acyvizacii innovaciynoho rozvytku telecomunikacynih pidpryemstv [Tools of public-private partnership to enhance the innovative development of telecommunications enterprises]. *Economy. Management. Business.* no. 4, pp. 5–11.

4. Derzhavno-pryvatne partnerstvo. Oficiynyi sait Ministerstva osvity I nauky Ukrainy [Public-private partnership. Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. mon.gov.ua/ua/osvita/profesiynotehnichna-osvita/derzhavno-privatne-partnerstvo. (accessed 1 November 2020).

5. Efimova L. Nekotorye modeli gosudarstvenochastnyh partnerstv: tendency I zarubezhnyi opyt [Some models of public-private partnerships: trends and foreign experience]. www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php (accessed 1 November 2020).

6. Zinchenko A., Saprykina M., Yankovska O., Vinnykov O. (2013) Yakisna vysha osvita: rol partnerstv: shchorichna

dopovid [Quality higher education: the role of partnerships: annual report 2013]. Kyiv: Center for the Development of Corporate Social Responsibility.

7. Kondrashova O. (2013) Formuvanya modeli vzajemodii osvity derzhavy ta biznesu [Formation of a model of interaction between education, state and business]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences.* no. 15, pp. 5-13.

8. Lebedeva L., Mitrofanova A. (2017) Problemy komercializacii systemy vyshchoi osvity v Ukraini za umov formuvanya postindustrialnogo ladu [Problems of commercialization of higher education in Ukraine under the conditions of formation of post-industrial system]. *Business Inform.* no. 2, pp. 65–71.

9. Tkach G., Filippov V., Chistokhvalov V. (2008) Tendencii razvitiya I reform obrazovaniya v mire [Trends in development and reform of education in the world]. Moscow: RUDN. (in Russian)